

BALKAN SAVAŞLARINDA İNFORMAL EĞİTİM; ÇOCUK DUYGUSU DERGİSİ ÖRNEĞİ

Özet

Balkan Savaşları, Osmanlı kamuoyunda derin izler bırakmıştır. Zira Osmanlıların, ilk yayıldıkları topraklar olan Rumeli toprakları, sanayi ve ziraat alanında Osmanlı içerisindeki zengin bölgelerden birisini oluşturmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Rumeli bölgesini geri almayı amaçlayan bir siyaset takip etmiştir. Reel politikadaki bu durum informal eğitime de yansımıştır. Dönemin dergilerinden Çocuk Duygusu, çocukları bu amaca ulaşmayı hedefleyen birer “minik vatandaş” olarak inşa etmeye çalışmıştır. Çocuk Duygusu dergisi, çocukların ileride Rumeli’yi nasıl tekrar geri alacağını, intikam ana teması üzerinden çocuklara aktarmıştır. Bu bağlamda çocuklara kaybedilen toprakların geri alınabilmesi için bir takım hedef davranışların aktarılması amaçlanmıştır. Toprakların geri alınarak, intikam ana temasının gerçekleşebilmesinin gerekçeleri olarak sıralanan bu hedef davranışlar, kuvvetli olabilmek (sosyal Darwinizm) ve militarizm şeklinde ifade bulmuştur. Kuvvetli olabilmek hedef davranışı, Avrupalı güçler karşısında güçlü olunamazsa yok olunacağı düşüncesine dayanır. Bu biyolojideki doğal seçilimin sosyal bilimlere uygulanmış halidir. Batı tarafından sömürgeciliği meşru bir zemine oturtmayı amaçlayan bu düşünce Balkan Savaşları sonrasında Osmanlı kamuoyunda güç kazanmıştır. Dolayısıyla mevcut toprakları

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF
TURKISH WORLD
STUDIES
CİLT 3 / SAYI 2 /
NİSAN 2020

**Sorumlu Yazar
Corresponding
Author**

H. Yavuz YAŞAR
Marmara
Üniversitesi Tarih
Öğretmenliği
Doktora Öğrencisi,
[yavuz_yasar1520@h
otmail.com](mailto:yavuz_yasar1520@hotmail.com)

**Gönderim Tarihi
Recieved**
22.11.2019

**Kabul Tarihi
Accepted**
30.03.2020

Atf
YAŞAR, H. Yavuz
(2020). “Balkan
Savaşlarında İnfomal
Eğitim; Çocuk
Duygusu Dergisi
Örneği”, *Uluslararası
Türk Dünyası
Araştırmaları Dergisi*,
(3/2), 1-24

ARAŞTIRMA
MAKALESİ
RESEARCH
ARTICLE

korumak ve Rumeli'yi geri almak için çok çalışmak ve kuvvetli olabilmek gerekmektedir. Militarizm hedef davranışındaysa, çocuklara askeri anlamda aktarımlarda bulunulmuş ve Rumeli'nin geri kazanılıp intikamın alınmasında bir gereklilik olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnfomal Eğitim, Balkan Savaşları, Çocuk Duygusu, İntikam, Eğitim Bilimleri, Militarizm, Sosyal Darwinizm

INFORMAL EDUCATION İN BALKAN WARS; JOURNAL OF ÇOCUK DUYGUSU EXAMPLE

Abstract

The Balkan Wars caused deep wounds in the Ottoman public. Because the Rumelia region, which was the first land where the Ottomans spread, was one of the richest regions within the Ottoman in the fields of industry and agriculture. For this reason, the Ottoman Empire followed a policy aimed at taking back the Rumelia region. This situation in real policy is reflected in informal education. The Çocuk Duygusu, one of the magazines of the period, aimed to build children as "child citizens" aiming to achieve this goal. The Çocuk Duygusu magazine conveyed to the children how to get Rumelia back in the future, through the main theme of revenge. In this context, it is aimed to convey some target behaviors to the children in order to get back the lost land. These target behaviors, which are listed as the reasons for the realization of the main theme of revenge by taking back the lands, found expression in the form of being strong (social Darwinism) and militarism. Being able to be strong is based on the idea that if it cannot be strong against European forces, it will be destroyed. This is the application of natural selection in biology to social sciences. This idea, which aims to put colonialism on a legitimate ground by the West, was found right in the Ottoman public opinion after the Balkan Wars. Therefore, it is necessary to work hard and be strong to protect the existing lands and take back Rumelia. In militarism's target behavior, military transfers were made to children and presented as a necessity for Rumeli to be recovered and revenge.

Key Words: Informal Education, The Balkan Wars, The Çocuk Duygusu, Revenge, Educational Sciences, Militarism, Social Darwinism

GİRİŞ

Balkan Savaşları, Osmanlı kamuoyunda yarattığı travma ve sonuçlar açısından ziyadesiyle mühimdir. Osmanlılar, 8 Ekim 1912 ile 30 Mayıs 1913 tarihleri arasında cereyan eden I. Balkan Savaşlarında büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Bulgarlar,

İstanbul kapılarına dayanmış ve Batı sınırları, Midye-Enez çizgisine dek çekilmiştir. Rumeli'nin, uzun süre Osmanlı tebaası olan Balkan ulusları tarafından ele geçirilmesi Osmanlı açısından trajik bir yıkıma neden oldu (Kutlu, 2018; Aydın, 2014). Zira Rumeli toprakları, Osmanlılar tarafından ana yurt olarak tanımlanıyordu. Ayrıca Osmanlı yatırımlarının büyük bölümü Rumeli topraklarında yer alıyordu. Bulgarlar, Osmanlı topraklarının büyük bölümünü ele geçirmiş bu nedenle toprakların paylaşılması konusunda Balkan ulusları arasında anlaşmazlık doğmuştur. Toprakların tekrar pay edilmesi maksadıyla 23 Haziran 1913 ile 10 Ağustos 1913 yılları arasında II. Balkan Savaşı cereyan etmiştir (Küçük, 1992: 5/23-25). Osmanlı bu çıkar kavgasından faydalanmış ve Edirne ile civarını Bulgarların elinden geri almıştır. Fakat Osmanlı kamuoyu, kaybedilen Rumeli topraklarına karşı özlemle bakmış ve Balkan Devletlerine karşı öfke dolu ifadelerde bulunmuştur (Okay, 1999: 123-126; Okay, 2000: 15-41; Okay, 2002: 37-78)

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber bilhassa nicelik olarak yayıncılık alanında büyük bir atılım gerçekleşmiş ve pek çok gazete, dergi vb. yayın hayatına başlamıştır (Koloğlu, 2013: 87-106). Birçok yayının yanı sıra okuyucusunu çocuk kitlesi olarak belirleyen neşriyatlar da ortaya çıkmıştır. Bu anlamda II. Meşrutiyet döneminde yayın hayatına başlayan çocuk dergilerinden birisi de Çocuk Duygusudur. Çocuk Duygusu dergisinin ilk sayısı 19 Haziran 1913 tarihinde yayınlanmıştır. Derginin imtiyaz sahibi Leon Lütfi, sermuharrir olarak nitelenen başyazarıysa Baha Tevfik'tir. Başyazar Baha Tevfik, 19 Mayıs 1914'te ölmüş ve vefat haberi derginin 49. sayısında 21 Mayıs 1914'te okuyucularla paylaşılmıştır. Baha Tevfik'in ölümünden sonra dergi çok fazla yaşayamamış ve 61. sayıda kapanarak yayın hayatından çekilmiştir. Balkan Savaşlarından sonra yükselişe geçen Türkçü fikirler dergide az da olsa görülmektedir. Yine ondan da az olmak üzere İslamcı, Osmanlıcı görüşler de bulunur. Dergi ana hatlarıyla daha liberal bir çizgiye oturmaktadır (Okay, 1999: 125). Derginin daha liberal bir boyutta olmasında sahibinin Ermeni kökenli bir Osmanlı gayrimüslimi olması ve başyazarının da yine daha liberal fikirlere sahip Baha Tevfik olması rol oynamıştır. Her şeye rağmen dergi, Balkan Savaşlarına ilişkin dönemin genel

yaklaşımlarını bir biçimde temsil etmektedir. Söz konusu incelemede derginin tüm sayıları taranmıştır.

1. İntikam Temasının Çocuklara Aktarımı

Balkan Savaşları, Osmanlı kamuoyunu derinden etkilemiştir. Bir Rumeli devleti olarak anılabilecek Osmanlı'nın, 500 yıldan uzun süre hüküm sürdüğü, görece zengin Balkan toprakları, devletin ilk yayıldığı bölgeler olması nedeniyle ayrı bir öneme haizdir. Balkanların elden çıkması, uzun süre üzerinde hakimiyet kurulan Balkan ülkelerinin savaşı kazanması, Bulgarların İstanbul'a dek dayanması, yaşanan göç ve acı hadiseler durumu Osmanlılar açısından daha dramatik bir hale getirmiştir. Bu nedenle Osmanlı kamuoyu, kinle bilenmiş halde Balkan savaşlarının intikam ve rövanşını almak istemişlerdir.

İntikam ve kin duygularını çocuklara en hararetli biçimde aktarabilmek amacıyla zaman zaman düşman hakkında hakarete varan üslupta ifadeler kullanıldı. Çocuklar, oluşan bu öfkeyi dindirmek için alınabilecek bir intikamın yegane neferleri olarak görülüyor ve bu amaçla yetiştirilmeye çalışılıyorlardı. İntikam ve kin duygularını çocuklara aktarabilmek amacıyla Çocuk Duygusu dergisi, 23 Temmuz 1913 tarihli nüshasında "*Hain düşman pek alçaktır, sesini kes ağlama*", 28 Ağustos 1913 nüshasında "*Bak vatanın etrafını birçok piç*" ve "*Diye birçok düşmanların piçleri*", 20 Kasım 1913 tarihli nüshasında "*namert, kahpe düşman*" gibi ifadelerle Balkan Savaşlarında Osmanlılarla savaşanlar nitelenmiştir.

8 Ocak 1914 tarihli derginin 30. sayısında yer alan "*Kin*" adlı yazıdaysa kinin tanımı yapılmaktadır. Buna göre kin "*İnsanı, kirli yollardan yüceliklere ulaştıran bir şerare-i nurdur. Aynı zamanda sefil bir derekeye inilecek ilk basamaktır*". Yazının devamında kinin bireylerde bulunmasının kişiye kıskançlık ve hasede ittiği, toplumlarda bulunmasının ise refaha teşvik ettiği ifade edilmektedir. Kin kavramını kolektif bir misyon çerçevesinde çocuklar için ideal bir davranış örüntüsü halinde inşa eden dergi Balkan devletlerinin mütecaviz ve kan dökücü hallerine de değinerek "*Bulgarlar, Yunanlılar ancak böyle umumi bir "kin" sayesinde cennet gibi güzel yerlerimizi zapt ettiler*" denilmektedir. Devamında Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşlarını kaybetme nedeni olarak, Bulgar ve Yunan ordusu değil uzun yıllardan beri kinle eğitim vererek yetiştirdikleri

nesiller gösterilir. Bugüne kadar Osmanlıların kin kavramını merkeze alarak önem vermediği eğitime yönelmesi tavsiyeleri de sıralanır. Kız ve erkek çocuklar ülkenin geleceği olarak tanımlanır. “*Meşru ve sevap bir kin ile adil bir intikam*” nasihat edilerek bu görev onlara tevdi edilir. Bu kinin, kaybedilen toprakları geri almak ve Rumeli’de düşman eline düşen Müslümanların çektikleri zorluklar için öğretilmesi gerektiği söylenir.

Kin ve intikam duygularının bireysel olanının tahkir edilmesi, toplumsal olanının yüceltilmesi yoluna giden anlayış, Çocuk Duygusu dergisinin 28 Mayıs 1914 tarihli nüshasında yer alan “*Terakki Yollarında*” adlı metinde de karşımıza çıkmaktadır. Metinde, mektebe devam eden çocukların vatani hislerle donanmış olduğu ifade edilmiştir. Derslerinde atalarının kahramanlıklarıyla ilgili konuları öğrenirken milletin düştüğü hal karşısında kalplerinde intikam hissini uyanması gerektiği vurgulanır. Bu felaketlerin unutulmamasının yolunun vatani hislerle donanan çocuklar tarafından bilindiği söylenir ve bunun yolunun intikam olduğu söylenir.

Çocuk Duygusu dergisinde, Balkan Savaşlarının kaybedilme nedenlerinden birisi olarak tembellik gösterilir. Çocukların babaları gibi tembel bir biçimde davranmamaları, aksi takdirde başlarına yeni felaketler gelebileceği aktarılmaktadır. İntikam almanın tek yolu tembellik etmeden çalışmaktır. Bu bağlamda 19 Haziran 1913 tarihli derginin ilk sayısında Şehabettin Süleyman’ın kaleminden çıkan “*Bir Hitabe*” başlıklı yazıda intikamın çocuklar açısından mana bulması gereken anlam tekrardan ifade edilerek şahsi intikam hislerinin ortadan kaldırılması gerektiğini ancak vatani hislerle duyulacak intikamın “*adileri*” ortadan kaldırmak için gerekli olduğunu söylemektedir. Babaları gibi tembel olmayıp intikam alacakları tarzında ifadelerle 26 Haziran 1913 tarihli 2. sayının 6. sayfasında “*Vatanıma*” adlı şiirde de rastlanmaktadır. Dergide: “*Bir gün olur silah tutar mini mini ellerim, İntikamın almak için yeminliyim maderim, Babam gibi korkak, tembel, metanetsiz değilim, Ben maderim sana karşı itaatsiz değilim, Sen büyüttün sen besledin inkar etmem hakkını, Bir gün elbet düşmanlardan alacağım hakkını*” ifadeleri yer almaktadır. Devamında şiirdeki çocuğun, annesinin ve vatanın intikamını almak için yaşadığı, bunun için canını bile feda edebileceği söylenmektedir. Dergide, şiiri Samatya İttihat ve Terakki Mektebinden 195 numaralı Mehmet

Vedat'ın yazmış olduğunun belirtilmesi bu bağlamda sunulan eğitimin çocuklara bir biçimde geçtiğini göstermektedir. Az da olsa bir önceki neslin çaresizce çocuklara intikam görevini tevdi ettikleri görülmektedir. 30 Ekim 1913 tarihli nüshada yer alan “*Sulh Önünde Anadolu*” adlı metinde, oğlunu savaşta öldüren düşmana karşı torununu gösteren ihtiyar “*Ah hainler dedi. Evladımın katilleri! (Küçük Hasan'ı göstererek) bu arslan yavruları sizi kahretmek için büyüyor*” der. Çocuk cevap vererek “*Büyüdüğüm zaman görsünler onlar dedi. Hele bir asker urubasını? giyeyim*” deyip dergiyi okuyan yaşlıları için bir rol model olmaktadır. Yine 20 Kasım 1913 tarihli 23. sayıda yer alan “*Edirne Muhasarasından Bir Gece*” adlı parçada Edirne'yi müdafaa eden ve şehit düşen bir yaşlının “*İhtiyarın nurani siması intikam, intikam diye kükreyen sadası beni sarstı, uyandırdı*” şeklinde duyulan nidası önceki neslin derginin hedef kitlesi olan çocuklara vermiş olduğu bir intikam öğüdür.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarında, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan gibi ülkelerle savaşmasına rağmen Çocuk Duygusu dergisinde özellikle Bulgarlar konu edinilmiştir. Bulgarların diğer Balkan uluslarına nazaran Osmanlı'dan daha fazla toprak alması, Edirne'yi alarak buradan İstanbul'un kapılarına dek dayanması ve yaptıkları bir takım zorbalıkların bunda rolü vardır. Örneğin Bulgarların İstanbul önlerine dek gelip “*payitahtın kapısında kükreler gibi gülmesi*” derginin 4 Aralık 1913 tarihli 25. sayısına konu edinilmiştir. Bu nedenle intikam duygusu Balkan coğrafyası içerisinde özellikle Bulgarlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bulgarlara karşı duyulan bu öfkenin kin ve intikam biçiminde çocuklara aktarılması amacıyla Çocuk Duygusu dergisinde pek çok yazı yayınlanmıştır. Bunlar arasında amacı en net ifade eden 25 Eylül 1913'te çıkan Çocuk Duygusunun 15. sayısının 2 ve 3. sayfalarında yer alan “*Vatan Mukaddestir*” yazısıdır. Burada Bulgarlar da ön plana çıkarılarak “*En mukaddes işimiz olan vatanımızı zirve-i ikbale isal etmek. Nasıl ati evlatlarını Bulgar'a düşman hissiyle büyütme, badehu o zalimden intikam hem de müthiş oç almak için bütün gayretimizi sarf etmektir*” denilmektedir. Bulgarları merkeze alan intikam söylemine Ziya Gökalp'in kaleme aldığı 14 Ağustos 1913 tarihli nüshadaki “*Mektep Çocuklarının İlahisi*” şiirinde geçen “*Yüce Tanrı! Biz üç yüz bin şehidi, Unutamadık, sinemizde kinler var!, Kadın!*”

Çocuk! Denilmedi kesildi, Yemin ettik kalmayacak bir Bulgar!, Bize güç ver, çabuk büyüt: amin!, Vereceğiz kanlı öğüt: amin!” ifadeleri gösterilebilir.

Bulgarlara karşı Çocuk Duygusu dergisinde yer alan ve çocuklara aktarılmak istenen intikam, kin ve öç gibi duyguları açık bir biçimde tasvir eden 2 Ekim 1913 tarihli 16 sayılı nüshaya da göz atmak gerekmektedir. A. Rıza imzasıyla kaleme alınan “*İntikam Öğüdü Nesl-i Atiye*” adlı şiirde önce Rumeli’de masumların başına gelenler aktarılıp duygusal bir hava yaratıldıktan sonra intikama ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Burada çocuğun silah ve bombalarla gayet militarist bir anlatıyla düşmandan intikam alması gerektiği aktarılmaktadır: “*Git her tarafı karış karış gez, Bulgarları parça parça et, ez, Bir bomba gibi yakıp harap et, Bir top gibi gürle, yık, helak et, Yurdun yüce kahramanısın sen, Öç alma senin büyük vazifen, Bir gün vurulup şehit olursan, Bir Bulgar’ı öldürüp ölürsen, İşte o zaman yaşar ve ancak, Makedonya’da yükselir bu sancak*”. Bazen Bulgarların yanı sıra Yunanlılar da zikredilmektedir. Bunu 28 Mayıs 1914 tarihli nüshada “*Askere Giderken*” adlı köşe yazısında görmek mümkündür. Muhsin oğlu adlı karakter yanındakilere “*Köy havacesi dün bize Bulgarların, Yunanlıların geçen seneden beri yaptıkları vahşeti anlatıyordu. Ben o zaman yemin ettim. Ayaklarıma giyeceğim bu çarıklar ancak düşman kanıyla ıslandıktan sonra çıkacaktır*” demektedir. Devamında Hasan’ın “*Şimdi bir Bulgar neferi çıksa ne yapardık?*” sorusu üzerine iki arkadaşı “*İki sada intikam bombası kadar şiddetle patladı*” ve şunları söyledi “*Silahım yoksa turnaklarımla öldürürüm*”. Böylelikle intikam teması diğer ulusların yanı sıra özellikle Bulgarları merkez alıp çocuklara örnek davranışlar göstererek işlenmektedir. Dönemin çocuk dergileri eğitimde bir takım yeni metotları tavsiye etmektedir. Bu bağlamda Çocuk Duygusu dergisi de diğerleri gibi oyunu bir eğitim aracı olarak kullanmış ve Bulgarlara karşı olan intikam duygularını gelecek kuşaklara aktaran bir oyun tasarlamıştır. 14 Ağustos 1913 tarihli 9. sayının 8. sayfasında yer alan “*Bulgar Kaçtı*” adlı oyun bu bağlamda değerlendirilebilir. 21 Ağustos 1913 tarihli 10. sayının 8. sayfasında yer alan başka bir çocuk oyununda çocuklara harp ve kavga etmeleri öğretilir.

İntikam ile ilgili olarak Çocuk Duygusu’nda yer alan diğer aktarımlara bakıldığında 23 Temmuz 1913 tarihli nüsha göze

çarpar. II. Meşrutiyet'in ilanının yıl dönümünde, İyd-ı Milli kutlamaları için kırmızı puntolarla çıkan dergi, intikama yönelik vurgularını yinelemiştir. Bayramdan 2 gün evvel 21 Temmuz 1913'te Edirne'nin Bulgarlardan alınması ayrı bir sevinç yaratmış olsa da Rumeli topraklarının büyük bölümünün elden çıkması hala intikam güdüsünü taze tutmuştur. Kalan intikamın alınması gelecek nesle yani çocuklara tevdi edilmiştir. 23 Temmuz 1913'te "*Vatanın büyümesini, yaralarının sarılmasını, intikamının alınmasını meydana getirecek, yapacak, temin edecek sizlersiniz*" ifadeleri kullanılmıştır. 28 Ağustos 1913 tarihli 11. sayıdaysa çocukların vatanı düşman pençesinden kurtarması öğütlenmektedir. 19 Şubat 1914 tarihli 36. sayıda yer alan "*Harp Şarkısı*" şiirinde de "*İntikamla düşmanların kuşağından tutalım*" denilerek düşmana karşı çocukların duyması gereken hissin tanımı yapılmıştır. 2 Nisan 1914 tarihli 42. sayıdaysa çocuklar için "*İntikam Oyunu*" adlı bir oyun tasarlanmıştır. Oyunda bir trampetçi veya davulcu bulunur. Bu kişi arkadaşlarına "*Sevgili memleketlerimizi alacağız. İntikam, intikam alacağız*" der ve çocuklar hep bir ağızdan "*Yaşasın intikam! Ezilsin düşmanlarımız! Yaşasın Selanik'iyile Manastır'ıyla Yanya'sıyla Kosova'sıyla İşkodra'sıyla güzel Rumeli. Kahrolsun düşmanlarımız!*" diyerek intikam naraları atarlar. Çocuklara intikam aktarımı yanı sıra hedefler de doğrudan gösterilir. 14 Mayıs 1914'te "*Neden Böyle*" ve 28 Mayıs 1914'te "*Ey Kardeş!*" adlı yazılarda intikama dair bazı ifadeler görülmektedir. Çocuklara yüklenmiş olan misyonun bir benzerini 4 Haziran 1914 nüshalı sayıda yer alan "*Keder Çekme*" adlı şiirdeki "*Sen sağ iken onların, İntikamı alınır elbet yarın...*" ifadelerinden net bir biçimde anlamaktayız.

2. Balkan Savaşları ve Sosyal Darwinizm

Çocuk Duygusunda, Osmanlıların Rumeli topraklarını, tembellek edip güçsüz kaldığı için kaybettiği, Balkan uluslarınınsa çalışıp güçlendiği için ele geçirdiği ifade edilmektedir. Çözümse daha çok çalışarak güçlenmektir. Güçlenilerek intikam hislerine cevap verecek şekilde topraklar geri alınacak ve vatan borcu ödenebilecektir. Güçlü olanın güçsüz olanı muhakkak surette yok edeceği fikri aslında biyolojiden türemiş bir kavramdır. Biyolojide yer alan doğal seçilime göre tabiatta kuvvetli olan organizmalar güçsüzlere

galip gelirler. Böylelikle kendi nesillerinin devamını sağlarlarken diğerleri yok olurlar. Gücsüz olanların bu mücadelede tutunabilmelerinin tek şartı oluşan koşullara ayak uydurarak süreç içerisinde evrime uğramak ve güçlü kalmayı başarabilmektir. Bu görüş sosyal bilimleri de etkilemiş ve güçlü milletlerin devrin şartlarına ayak uyduramayıp gücsüz ve kuvvetsiz kalan milletleri yok edeceği düşünülmüştür. Avrupalıların bu dönemde yeryüzünün büyük bölümünü sömürgeleştirmeleri onların diğer milletlerden daha güçlü oldukları bu nedenle sömürgeleştirmenin doğal bir süreç olduğu şeklinde algılanmıştır. Bu nedenle çalışıp güçlü olanın hakim olması meşru bir şey olarak algılanmaktaydı. Bu duruma sosyal Darwinizm adı verilir. Osmanlı kamuoyu da uzun süre hakimiyetinde kalan sonra kendisini mağlup eden Balkan uluslarını bu şekilde yorumlamıştır.

Çocuk Duygusu dergisi de çocuklara, özellikle kuvvetli olanların kuvvetsiz olanları yok edeceği yönündeki sosyal darwinizme dayalı bakış açısını aktarmış ve bunu meşru bir sebep olarak izah etmiştir. 4 Aralık 1913 tarihli 25. sayıda *“Kuvvet yine kuvvet!”* adlı metinde *“size insanların, insanlığın en büyük fazileti olan hatta dünya kurulduğundan beri beşeriyete hakim olagelen ve kim bilir ne zamana kadar zebunları, zayıfları, ezici ve mütegalib pençesi altında inletecek olan kuvvetten, kuvvetli olmaktan bahsedeceğim”* diyerek gücü tarif etmiştir. Bu tanımlamadan sonra çocuklara seslenilerek güçlü olmaları nasihat edilmekte zira medeniyetin *“zayıflara canavar gibi kanlı dişleriyle”* sırttığı söylenmektedir. Yıllar ilerledikçe kuvvetin daha önemli bir hal alıp *“kuvvetliler kuvvetsizlerden, zayıflardan her gün bir parça daha hak alıyor, hürriyet gasp ediyor”* denilmektedir. Güçlü olmanın her dönem için önemli olduğu *“yaşamak hakkı hakimiyet hakkı kuvvetlinin... mahkûmiyet, esaret zayıflıktır”* denilerek güçlü olanın meşruiyeti vurgulanmaktadır. Gücün ise ancak çalışmakla elde edilebileceği söylenir. 28 Mayıs 1914 tarihli M. Ekrem’in yazdığı şiirdeyse eğer intikam alınmak isteniyorsa çalışmak ve kuvvetli olmak gerektiği şöyle ifade bulmuştur: *“Milletlerde intikamlar kuvvet ile alınır, O kuvvetler efradının gayretle toplanır”*.

28 Ağustos 1913 tarihli 11 sayılı nüshada yer alan *“Çalış ve Utandır!”* adlı şiirde Rumeli topraklarını geri alabilmenin reçetesi olarak çalışmak ve güçlü olmak gösterilmiştir. Vatan,

düşmanın elinde eziyet gören bir kadın, anne analogisi ile verilmiştir. Vatanı Balkan uluslarının uğrattığı bu eziyetten kurtarabilecek kimselerin çalışkan çocuklar olacağı aktarılır: “Çalış yavrurum vatan senin anandır, Bak vatanın etrafını birçok piç, Sarmış onu hırpalıyor elleri, Çalış durma ey evladım, durma hiç, Kurtar düşman pençesinden bu yeri [...] Çalış, çalış zalimleri utandır!”. 17 Temmuz 1913 tarihli 5. sayıda yer alan “Vatanımın Sesi Diyor Ki” adlı şiirde vatanın içerisinde bulunduğu durum tasvir edilerek çalışmanın öneminden bahsedilmiştir: “Çalış oğlum çalış, çıplak ve açım”. Vatanın bu acı halinin çalışmakla son bulacağı hakkında bir başka örnekse 25 Eylül 1913 tarihli 15. sayıda bulunur. Çalışarak vatanın “üryanlığını, kusurunu örtmek ve onu zirve-i kemaline çıkarmak memleketimizde hayat-ı iktisadiyeyi temin” edilebileceği ifade edilmektedir.

Çocuklara çalışmak öğütlenmiş tembellikse tenkit edilmiştir. 20 Kasım 1913 tarihli 23 sayılı nüshada yer alan “Canlı Ölü” adlı yazıda tembellik şu şekilde eleştirilmiştir: “Dünya’da dinine, milletine, vatanına hayrı dokunmayan ne kadar adam var ise tembeldir”. 31 Temmuz 1913 tarihli 7. sayıda çalışmanın insan olmanın bir şartı olduğu çocuklara aktarılır. Tüm bunlarla beraber çalışmayan, tembel ve haylaz insanlar için de ağır ifadeler kullanılır: “Çalışmaktır insanlığa can verir, Çalışmakta ancak bize selamet, Haylazlığın sonu elbet nedamet, Tembellikten doğar bütün felaket, Çalışalım! Say ve gayret şan verir, Çalışmaktır insanlığa can verir, Adam olmak çalışmaya bağlıdır, Çalışmayan hayvan gibi dağlıdır, Bizim için say ve gayret çağıdır, Çalışalım! Say ve gayret şan verir, Çalışmaktır insanlığa can verir”. Şiirin devamında çalışmanın şan, şeref sahibi olacağı çalışmayan, tembel ve cahil kalanların ise belalarla boğuşup devletlerinin ellerinden gittiği söylenmektedir. Devamında tembellikle toprak kayıpları arasında bağ kurulmuştur: “Çalışanlar yükseliyor, çıkıyor, Cahilleri hep belalar sıkıyor, Cehalettir ne devletler yıkıyor, Çalışalım!”. Şiirin sonlarında Osmanlı’nın güçlü ve güçsüz olduğu dönemler kıyaslanır. Çalışkan olup güçlü olunan dönemlerdeki Balkanların durumu ile tembel olup güçsüz olunan dönemlerdeki Balkanların durumu karşılaştırılmıştır: “Çalışırken biz dünyada bir idik, Güneş gibi parlak idik, pir idik, Tembelliğe düştük bugün eridik, Çalışalım!”. Sonundaysa çalışma görevinin yeni neslin bir

vazifesi olduğu görüşü tekrarlanıyor ve ülkenin tembelliklerden ötürü kötü durumda olduğu söylenip çalışmanın çocukların omzunda bir sorumluluk olduğu aktarılmaktadır: *“Kardeşlerim! Vatan bizi bekliyor, Yataktadır, hazin hazin inliyor”*.

Balkan uluslarının daha çok çalışıp güçlenerek Osmanlı’yı mağlup ettikleri söylenmektedir. Çocukların çalışarak güçlenip bunu tersine çevirebilecekleri aktarılır. 25 Eylül 1913 tarihli 15. sayıda Balkan savaşına değinilir. Dergide arazi kayıplarından, Bulgarların yaptığı katliamlardan, ırzına geçilenlerden, mülteci konumuna düşenlerden, Bulgarların mavzerinden ve süngüsünden öldürülenlerden bahsedilerek bunun sebebi olarak tembellik ve cehalet gösterilmektedir: *“İşte bu tecavüzata maruz kalmaklığımızın sebebi vadi-i cehalette yaşamamız, deryayı tekasülde müstağrak oluşumuzdur”*. 4 Aralık 1913 tarihli ve 25 sayılı nüshadaki *“Kuvvet yine kuvvet!”* adlı yazıda Rumeli topraklarının Bulgarlar ve Yunanlar tarafından alınmasının sebebini onların kuvvetli Türklerinse kuvvetsiz olmasına dayandırır: *“İşte size acı bir misal ki ne can dayanır, ne yürek. Birkaç zaman evvel kuvvetiyle heybetiyle, dünyaları titreten bizler, dün kendimizde kuvvet göremediğimizden, kuvvetsiz kaldığımızdan Bulgar gibi Yunan gibi üç buçuk zib çıktıya...”*. Kuvvetsizliği tembellik, miskinlik ve haylazlık kuvvetli olmayı ise çalışkanlık ile temellendiren yazar Balkan Savaşlarındaki yenilgiyi tembellik ve güçsüzlükle ifade eder: *“düşman topları payitahtımızın kapısında kükrer gibi gürlerken “kartal” görmüş kuşçuklar gibi siniyor, siniyor, kaçacak yer hazırlamakla meşgul oluyorduk. Ne idi o? Bulgar geliyor diye İstanbul’dan kaçanlar...Oh.....yavrularım...İşte bunlar hep tembelliğimizin, miskinliğimizin, kuvvetsizliğimizin, en ziyade de kuvvetsizliğimizin bize hazırladığı felaketlerdir...”*. Özellikle Bulgarlar üzerinde yoğunlaşan intikam hislerinin gerçekleşip toprakların geri alınabilmesi için Osmanlı’yı yenen Balkan milletleri gibi çalışıp güçlenmek gerektiği çocuklara vatani bir mesuliyet olarak aktarılır.

Yukarıda da görüldüğü gibi sosyal Darwinizm bağlamında Rumeli topraklarını ele geçirerek intikam alınması durumunun ancak güçlü olmakla mümkün olabileceği çocuklara aktarılmıştır. Güçlü olmanın ön koşuluysa çalışmaktır. XIX. yüzyılda toplum mekanik bir unsur olarak tanımlanmaktaydı. Çalışkan bir toplum ilerler, bütünleşir ve güçlenirdi. Bu durum

Osmanlı'da millet şuuru etrafında birleşme “ittihat” ve çalışarak ilerleme “terakki” kelimeleri ile ifade edilmiştir. 31 Temmuz 1913 tarihli 7. sayıda yer alan “*Kardeşlerime!*” adlı şiir baştan sona çalışmak, güçlenmek ve diğer uluslar karşısında galip gelmek unsurları üzerine kuruludur. Bununla beraber mağlubiyetin nedenlerinin tembellik ve haylazlıktan doğduğu çocuklara aktarılır. Şiirde, çalışmanın ve gayretin, ilerlemeyip gelişmeyi sağlayan yegane unsur olduğu, şan ve şeref verdiği aynı zamanda “el ele vererek” bütüncül bir biçimde çalışmanın gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda şiirdeki “*Ey kardeşler hep el ele verelim, Çalışalım hep ileri gidelim, Şimdiden sonra doğru yola girelim, Çalışalım! Say ve gayret şan verir*” ifadeleri gösterilebilir. 25 Eylül 1913 tarihli 15 sayıda yer alan “*Vatan Mukaddestir*” adlı yazıda çalışılarak vatanın refah içinde olacağı, milleti ve vataniyle iftihar edilebileceği ancak çalışkan olunmazsa her türlü “*cemiyet-i beşeriyeden*” uzaklaştırılacağı, her yerde tahkir edileceği söylenilir. Kadın ve erkek yekvücut olunması gerektiği söylenerek ilerleme ve bütünleşme yani ittihat ve terakki kavramlarına bir atıf bulunur. 28 Mayıs 1914 tarihli 50 sayıda bulunan “*Terakki Yollarında*” adlı yazıda çalışkan olmak vatani bir borç olarak aktarılıp, ilerlemenin, yükselmenin bir vesilesi olarak kabul edilir: “*Çocuklar, işte o zaman mazi yani geçmiş zamana başınızı çevirdiğiniz vakit arkanızda sarf ettiğiniz say-ı mütemadi esnasında parlak, nurlu, müstakim yollar göstererek sizi daima yükseltmeye ve vatana hayırlı evlat olmanıza gayret edecek ve vesile olacaktır. Çalışmalı, koşmalı, didinmeli, ilelebet çocuklar*”. 4 Aralık 1913 tarihli ve 25. sayıdaki “*Kuvvet yine kuvvet!*” adlı metinde istikbal yeni ve kuvvetli nesle emanet edilerek: “*Kuvvetli olunuz... Çünkü yarını kız ve erkek siz çocuklar siz başaracak, istikbali siz yaşatacaksınız*” denilir.

Çalışarak kuvvetlenmek ve Rumeli topraklarını geri alarak intikam almak çocuklara vatani bir borç olarak aktarılmıştır. Çocuk Duygusu dergisinin de gelecek nesilden ümitli olduğu sezilmektedir. Derginin hitap ettiği yeni nesil çocuklara bir önceki nesil örnek gösterilerek onlar gibi olmamaları tembihlenmiştir. Zira bir önceki nesil tembellikle suçlanarak Balkan Savaşının sonuçlarından sorumlu tutulmuşlardır. 23 Haziran 1913 tarihli 2. sayıda yer alan “*Vatanıma*” şiirinde bir önceki neslin çalışmayıp tembellik yaptığı için zayıf düştüğü ve

Rumeli'yi kaybettiği vurgusu yapılır. Şiirde yer alan çocuk annesine seslenerek “*Babam gibi korkak, tembel, metanetsiz değilim*” demektedir. Şiiriye Samatya’da bulunan İttihat ve Terakki Mektebinden 195 numaralı Mehmet Vedat’ın yazmış olduğu belirtilir. 19 Haziran 1913 tarihli Çocuk Duygusu’nun ilk sayısında Şehabettin Süleyman’ın kaleminden çıkan “*Bir Hitabe*” başlıklı yazıda da dikkat çekmektedir. II. Balkan Savaşlarının da başlamış olduğu bu tarihlerde çıkan yazıda I. Balkan Harbinde yaşanan yenilgilerden ötürü çocukların babalarına benzememeleri gerektiği ve onlar gibi tembellik yapmamaları gerektiği vurgulanır. Bu konuda “*ruhunda düşmanlara karşı intikam mumunu yak onu alevlendirir onunla sabahı bulursun. Sen hiç hiç babalarına, büyük kardeşlerine yani bana benzeme! Hiç benzeme! Senin üfkün başka senin hayatın başka olsun!*” Vatanın istikbali ve istiklali Balkan Savaşlarının intikamını çalışıp güçlenerek alacak çocuklara vatan borcu olarak tevdi edilir. 7 Ağustos 1913 tarihli 8. sayıdaki “*Yaşamak Üzerine*” adlı yazıda geçen şu cümleler çarpıcıdır: “*Artık siz de biliniz ve anlayınız ki bugün için yaşamıyorsunuz. Belki yarın öbür gün daha öbür gün için yaşıyor, büyüyüyorsunuz... Böyle olunca yarın ki şerait-i hayatienin yani yaşamak için duyulacak ihtiyaçların bugünden daha hafif olacağını asla aklınıza bile getirmeyiniz...*”. Yazının devamında yazıda istikbali ve istiklali çocukların omuzuna yükleyerek çalışmayı ön şart olarak sunar. Böylelikle vatanına göz dikenlere gereken dersi bu yeni nesil verebilecektir: “*Bu memleketin bu milletin istikbalinde hepinizin büyük ve mühim mevkileriniz var. [...] Biliniz ki pek çok düşmanların tehdidi, hırsı karşısında titreyen vatanımız bugün bizim lakin yarın sizindir. Onu siz yükseltecek, onu siz imar edecek, onu siz şerefliendirecek, ona siz kuvvet vereceksiniz*”. Yazının kalan kısmında nefretle anılan Balkan uluslarının da istikbalini çocuklarına emanet ettiği vurgulanır: “*O hırslı, hırslı bakan kararmış gözleri siz çıkaracaksınız. Hem yükselen milletleri hep sizin gibi bir gün evvelki çocukları yükseltmiştir*”.

Nesl-i ati yani gelecek nesil, çalışarak istikbal ve istiklalin sağlayıcısı olarak görülmektedir. 21 Ağustos 1913 tarihli 10 numaralı nüshada yer alan “*Çalışkan Olalım*” adlı yazıda “*Kardeşlerim! Bizim gayet çalışkan olmamız lazımdır. İstikbalimiz ve vatanımızın istikbali bizim çalışmamızdadır*” denilerek vatanın istikbali çocukların “*çalışkan kollarına*” ve

“münevver olacak fikirlerine” emanet edilmiştir. Aksine tembellikse cahillikle zikredilmiş ve “milleti zayıf vatani hakir etmekten başka bir şeye yaramaz” şeklinde yorumlanmıştır.

17 Temmuz 1913 tarihli 5. sayıda yer alan “*Vatanımın Sesi Diyor Ki*” adlı şiirde de ülkenin Balkan savaşlarında bu halde zayıf düşmesinin nedenini tembellik olarak nitelendirir ve çocuklara güçlü olmak için çalışmak gerektiği nasihati verilir. Şiirde yer alan “*Çalış oğlum çalış yaram derindir, Çalışırsan istikbalim emindir*” ifadeleri durumu açıkça göstermektedir. 17 Temmuz 1913 tarihli 5. sayıda yer alan “*Vatanımın Sesi Diyor Ki*” adlı şiirde vatanın istikbalinin ve düşman elinden kurtulmasının yegane ilacı çocukların çalışma gerekliliği olarak aktarıldığı görülmektedir. Şiirde yer alan “*Çalış yavrum ben sayına muhtacım, Çalışırsan düşmanlarımı ezersin, Memleketim çiçeklerle bezensin, Ancak sayın kurtarmak vatani*” ifadeleri vatanın istikbali “*Ben yaşarım sayınızla sizlerle*” ifadeleriyle vatanın istiklaliyle çocukların çalışmaları arasındaki bağı gözler önüne sermektedir. 23 Temmuz 1913 tarihli 6. sayıda bayram olan II. Meşrutiyet’in ilanı kırmızı puntolarla kutlanmıştır. Dergide çıkan “*İyd-ı Milli*” adlı yazıda ülkenin geleceği ve intikamın alınması, çalışarak memleketi güçlendirecek gelecek kuşaklara bir vatan borcu olarak aktarılmıştır: “*Evet kardeşlerim! Vatanın büyümesini, yaralarının sarılmasını, intikamının alınmasını meydana getirecek, yapacak, temin edecek sizlersiniz. Osmanlılık bekasını, davasını, selametini sizin gayretinizden, çalışmanızdan, adam olmanızdan bekliyor. İyi biliniz ki bu sizin en büyük vazifeniz, borcunuzdur*”.

7 Ağustos 1913 tarihli ve 8 sayılı nüshada yer alan “*Yaşamak Üzerine*” adlı metinde de çocuklara çalışmanın önemi ve çalışanın güçlü tembelin güçsüz ve yok olmaya mahkum olduğu fikirleri aşılana çalışılmıştır. Çocukların istikbalin teminatı olduğuna ilişkin emin duruş, onların tembellikten, haylazlıktan uzak olacaklarına yönelik aktarımlar burada çok net olarak görülmektedir: “*Çünkü çocuk denince benim aklıma öyle yüzü gözü terden, tozdan çamurlu duvara dönmüş, üstü başı yırtık, kirli, yaramaz, haylazlar gelmiyor. [...] Benim aklıma uzak atiler, istikballer geliyor. Mahalle aralarında kaydırak, birdirbir oynayanları düşünmüyorum. Hepinizi memleket için millet için, kanun için faydeli bir unsur olarak tecessüm ettiriyorum.*”

Bu yönüyle güçlü olmak için gerekli olan çalışmanın niteliği de dergi tarafından tanımlanarak çocuklara aktarılmıştır. Buna göre derslerde iyi olmak, “*fünun ve ulum*” alanlarında çalışmak bu kapsamdadır. 23 Temmuz 1913 tarihli 6. sayıda çıkan “*Türk Kızının Öğüdü*” şiirinde çalışmak tabiri ile söylenen şeyin niteliği şu şekilde açıklanır: “*İlim öğrensin, fen öğrensin oğlum diye sallardım, Aman Tanrım şu yurttaki cehalete ağlarım*”. 21 Ağustos 1913 tarihli 10 numaralı nüshada yer alan “*Çalışkan Olalım*” adlı yazı çalışkan olmak ile “*ulum ve funun*” yine eşdeğer görülmüş ve vatanın selameti bununla beraber anılmıştır. 20 Kasım 1913 tarihli 23. sayıda çalışkan olmak, ilim ve okul arasındaki ilişki şöyle aktarılmıştır: “*Tembellik çocuklukta mektebe devamsızlıktan, derslere çalışmamazlıktan başlar*”. Yazının devamında Osmanlı devletinde yaşayanların eski zamanlarda güçlü olduklarından söz edilmektedir. Zamanın ilerlemesiyle güçlü olmak için gereken vasıtaların değiştiği ve tembellikten ötürü Osmanlıların bunları elde edemediği ancak çalışan Balkan uluslarının çocuklarının güçlendiğinden bahseder. Balkan savaşlarındaki başarıları da buna bağlanır. Bu zamanda güçlenmenin vasıtası olarak fenne yani derslere çalışmak olduğu çocuklara aktarılır. Kol kuvvetinin yerini akıl kuvvetinin aldığından söz edilir. Güçlü olmanın şartlarının günümüzde derslere çalışmak olduğu 7 Ağustos 1913 tarihli 8 sayılı nüshadaki “*Yaşamak Üzerine*” adlı yazıda şöyle belirtilir: “*Onlar, yani dedelerimiz, büyük dedelerimiz okumak, yazmak, öğrenmeye, fen tahsil etmeye bizim kadar lüzum görmeden yalın kılıç memleketler feth ediyor, hükümetler zapt ediyor. Refahlarını temin edebiliyorlardı. Fakat bugün biz öyle miyiz? [...] Komşu çocuklarımız bizden pek fazla terakki etti. Artık düşünmeden mahrum yalın kılıçlara, ekmek kalmadı. [...] Kılıçlar hep kınlarına girmeye mahkum edildiler ve mevkilerini gördükleri işleri amele, fenne, okumaya terk ettiler. Yani kafasız pazıların kuvveti dimağa, akla geçti. Şimdi meydan aklıdır ki istikbalin karanlıklarında gitgide güçlülere, müşküllere çatıyor, onları üsteleyebilmek için de durmadan, dinlenmeden daima çalışmayı elde edilecek bir kuvvete arz-ı ihtiyaç ediyor. İşte bu kuvvet kendinde cem edecek toplayacak, sizlersiniz*”. 27 Kasım 1914 tarihli 24. sayıdaki Abdullah Cevdet imzalı “*Küçük Şeyler, Çalışmak*” adlı metinde 10 yaşındaki iptidaiye son sınıf talebesinin annesi ile yapmış olduğu hasbihal aktarılır. Valide,

Osmanlıların eski güçlerinden ve Viyana'ya dek dayandıklarından söz ederken çocuk şimdi neden oralara gidemiyoruz diye sormuştur. Annesi ise: *“Ha bak oğlum! O vakitler cihanda yaşamak için yaşatmak için yalnız “kuvvet” geçiyordu. Her şeyi idare eden kuvvet idi. Her yerde aranan yine kuvvet idi”* cevabını verir. Burada kuvvet denilen mefhumun zaman içerisinde değiştiği ve kas kuvveti yerine akıl ve ilim kuvvetinin geçtiğini söyler. Osmanlıların buna önem vermemesi üzerine bu hallere düştüğü söylenilir. Üzülerek ağlayan çocuğa annesi çalışıp gayret edip memleketi kurtarması gerektiğini nasihat eder. Metni aktaran ülkenin Balkan Savaşlarından dolayı yaralı olduğunu ifade ederek daha çok çalışılması gerektiğini söyler.

Geleceğin temsilcisi olan çocukların Rumeli topraklarını ele geçirip intikam almaları için ihtiyaç duydukları kuvvet, derslerine çalışmakla kaim olacaktır. Ancak bunun yanı sıra kas gücünün, sıhhat ve adalelerin de kuvvetli olması gerekmektedir. 4 Aralık 1913 tarihli ve 25 sayılı nüshadaki *“Kuvvet yine kuvvet!”* adlı metinde yalnız bedeni kuvvet ile uğraşan kimseler bir hamala benzetilmektedir. Tersine yalnız akli inkişafa ehemmiyet vermenin de kişiyi alim yapabileceği ama adam yapamayacağı belirtilir. İki bir arada olmalıdır. Zira bunun gerekçesi olarak metinde *“Çünkü kuvvetsiz alimler kokusuz, renksiz çiçekler gibi yaşadıkları müddetçe hizmetleri yalnız ziynet olur. Hülasa insan hem maddi hem manevi kuvvetlerle mücehhez olacak olursa hayatta muvafık olur. Vatana insaniyete faideli olur”*. Akıl ile beraber beden de güçlü tutulması aslında çocukların militarist bir düzende eğitilmesi ile alakalı bir durumdur. Buna derginin pek çok yerinde rastlamaktayız. 4 Eylül 1913 tarihli 12. sayıda yer alan *“Cesur Olalım”* başlıklı yazı *“Çalışkan Olalım”* metninin bir devamı olarak kaleme alınmış ve *“Pederim bana “Adnan! Çalışkan ve cesur ol. Hem vücudunu hem ruhunu metin kıl. Sıhhat vücutla metanet ruhunla zekana kuvvet ver” der”* ifadeleriyle çalışkan ve cesur olmak arasındaki bağlantı kurulmuş oluyordu. Burada sıhhatli vücut ile ifade edilen askere hazır olmak ile alakalıdır. Zira bu dönemde gerek Avrupa'da ve onu takiben gerek Osmanlı'da millet asker olgusu ortaya çıkmış, çocuklar bu olgunun önemli bir halkası olmuşlardır (Özcan, 2012: 34-59). Yazının devamındaysa çalışkan olmanın güçlü olmak için çok önemli olduğu ancak

onun tek başına yeterli olamayacağı aynı zamanda güçlü olmak gerektiği söylenmiştir. Bu şekilde alçaklık olarak nitelendirilen Balkan Savaşlarından intikam alınabileceği söylenmektedir.

3. Militarizm ve Çocuklar

Osmanlı Devleti de Avrupalı devletler gibi bir ordu millet veya o günkü tabir ile “*millet- i müselleha*” oluşturmaya çalışmıştır. Burada gelecek nesillerin eğitimi çok kritik bir öneme sahiptir. Zira onların vatanperver yetişmesi, sağlıklı ve güçlü, o günün terimi ile “*gürbüz*” olması gerekmektedir (Ateş, 2012). Bu sebeple askerliğe dair aktarımların Çocuk Duygusundaki önemi büyüktür. Militarist nesil yetiştirme çabalarının Balkan Savaşlarından sonra yoğunlaştığı ifade edebilir. Zira toprak kayıplarını telafi edip intikam almak “*nesl-i ati*”nin omuzlarına yüklenmiş vatani bir borçtu. Bu intikam çok çalışıp kuvvetli olmakla kaimdir. Kuvvetli olmaksızın derslere çalışmak ve bedenlen kuvvetli olmakla yani militarizmle ilintilidir. Militarizm fikrinde Avrupa’dan etkilendiği açıktır. Bu bağlamda 12 Ocak 1914 tarihli 32 sayılı nüshada yayınlanan ve devamı 26 Şubat 1914’te yer alan 34. sayı ve 5 Mart 1914 tarihli “*Çocuklara Vatani Dersler; Askerlik*” adlı metinde ABD, Japonya, İtalya, Rusya, Napolyon Fransa’sı ve Almanya, militarist anlamda çocuklara örnek ülkeler olarak gösterilmiştir. Ordu millet kavramınaysa 12 Ocak 1914 tarihli 32. sayıdaki “*Çocuklara Vatani Dersler; Askerlik*” adlı yazıda yer alan milli gururun muhafazası, iktisadi menfaat ve halkın mutluluğu için devletlerin “*kuvve-i cesime-i müselleha*” buldurmaya mecbur oldukları aktarılır. Devamında bunun faydaları üzerine uzun uzun durularak çocuklara aktarılır. 12 Şubat 1914 tarihli 35 sayılı nüshada yer alan “*Çocuklara Vatani Dersler; Askerlik*” adlı metinde askerliğin detaylı bir tanımı yapılarak çocuklara aktarılmaktadır. Buna göre askerlik “*vatan namusunun muhafazasını ve istikbalinin teminini*” sağlamaktadır. Askerlik vazifesi maddi ve manevi vazifeler olarak iki kısımda değerlendirilir. Maddi vazifeler olarak sırasıyla çevik ve kuvvetli olabilmek, silah kullanmayı bilmek, askeri manevraları yapabilmek ve bunların tamamını barış ve savaş zamanlarında tatbik edebilmek olarak sayılır. Manevi vazifeler olarak ise vatana ve mukaddes değerlere hizmet etmekten bahsedilir. Vatani ve dini muhafaza uğrunda hayatını feda edenlere şehit bu uğurda

savaşanlaraysa gazi denildiği aktarılır. Daha sonra savaş övülerek onun “*terakkiyi ıslah ve terbiye eden büyük bir makina*” olduğu söylenir. Böylece militarizm her yönüyle çocukların gözünde meşrulaştırılmaya çalışılmakta ve onun ilerlemeye, istikbali temine ve vatani muhafazaya amil olduğu aktarılmaktadır. Çocuklara yapılan militarist aktarıma dair 19 Şubat 1914 tarihli 36. sayıda önemli ayrıntılar göze çarpmaktadır. Militarist tasvirlerin ne kadar değerli olduğundan söz edildikten sonra; “*Ve bu levhalar ta çocukluk çağında dimağa, kalbe nakşolununca bir daha çıkar mı? Unutulur mu? Unutulmadığı gibi çocuk daima yurdunun şenliğini, mamuriyetini, milletinin cengaverliğini, galibiyetini yüreğinde duygusunda taşıya taşıya büyümüş, yetişmiş öyle asil, pak emeller ile beslenmiş bir genç, bir vatan aşığı olmaz mı? Ne şüphe?*” diyerek militarist unsurların küçük yaşlarda zihne kazımanın kolay ve kalıcı olduğu söylenmiştir. Militarist anlatının dışında kalan güldürücü hikaye ve fıkralarla dolu dergilerinse çocukları sefahate sürüklediği ve memleketin selametine değil felaketine yol açtığı söylenmiştir.

Çocuk Duygusu dergisinde militarist unsurlara sıklıkla yer verilerek çocukların zihin dünyaları inşa edilmeye çalışılır. 2 Ocak 1914 tarihli 32. sayıda yer alan “*Çocuklara Vatani Dersler; Askerlik*” adlı yazıda militarizmin faydaları üzerine uzun uzun durularak çocuklara aktarılır. 26 Haziran 1913 tarihli 2. sayıda yer alan “*Hep Vatan*” adlı şiirde: “*Harp etmekten Türk oğlunun zerre yoktur korkusu*” denilerek çocuklar, Rumeli için alınması istenen intikama hazırlanmaktadır. Devamındaysa: “*Bir gün olur silah tutar mini mini ellerim, İntikamın almak için yeminliyim maderim*” ve “*Bir gün elbet düşmanlardan alacağım hakkını, Allah bize Nusret verir düşmanları kırarız*” ifadeleri çocuklardan, intikamın silahlı yollarla alınmasının istendiğini göstermektedir. Bu şiiri Mehmet Vedat adlı bir öğrencinin yazmış olduğunun ifade edilmesi de ilginçtir.

Dergide yayınlanan çocuk oyunlarında, Rumeli'nin geri kazanılıp intikam alınması için militarist aktarımlarda bulunduğu görülmektedir. 4 Eylül 1913 tarihli 12. sayıda yer alan “*Düşman Askerleri*” adlı çocuk oyununda çocukların gönüllü harbe katılmaları istenir. Oyunun devamı, 9 Ekim 1913 tarihli 17 sayılı nüshada çıkmış düşmana vatan ve millet nidalarıyla hücum edilerek oyun aktarılmıştır. Oyunda savunma yerine hücum edilmesi intikamla Rumeli'nin geri alınmasıyla

alakalıdır. Oyunun sonundaysa çocuklar asker selamı vermektedirler. Bu tip askeri aktarımlara 2 Nisan 1914 tarihli “*İntikam Oyunu*” adlı çocuk oyununda da rastlıyoruz. Oyunda trampet veya davul çalınır ve çocuklar gönüllü askere yazılırlar. Hep bir ağızdan intikam naraları atarlar. 15 Ocak 1914 tarihinde yayınlanan 31. sayıdaki “*Ne Oynayalım?*” adlı metinde de çocuklara askeri oyunlar öğretilmiştir.

Çocukların askerliğe alıştırılması için Çocuk Duygusu dergisinin ne kadar gayretkeş davrandığını 2 Ekim 1913 tarihli “*İntikam Öğüdü Nesl-i Atıye*” adlı şiirde görebiliyoruz: “*Gel durma oğul silahlanıp git!, Git Rumeli’yi dolaş tavaf et, Bir bomba, fişenk hediyem olsun, Bunlar sana gayr-ı ziyet olsun, Artık bizi güldüren oyuncak, Top, süngü, fişenk, baruttur ancak, Git her tarafı karış karış gez, Bulgarları parça parça et, ez, Bir bomba gibi yakıp harap et, Bir top gibi gürlle, yık, helak et*”. Edirne’nin geri alınması Çocuk Duygusu dergisinde büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve bir ümit uyandırmıştır. Militarist bir biçimde Osmanlı tarihine atıflar yapılarak çocuklara aktarılmıştır. 30 Ekim 1913 tarihli 20. sayıdaki “*Rumiline Doğru*” adlı şiir Edirne’nin alınması sonrası yoğunlaşan militarist aktarıma güzel bir örnektir. Muallim Hasan İrfan’ın kaleme aldığı şiir militarist öğeler içermektedir: “*Bu yurtları bu yerleri düşmanlara terk etti mi?, Hayır yine birden bire ilerledi ordumuz, Dalgalandı şanlı bayrak Edirne’nin fevkinde, Rumiline gitmek için bu yol idi yolumuz*”. 19 Şubat 1914 tarihli 36 sayılı nüshada yer alan “*Harp Şarkısı*” adlı şiir de yoğun olarak militarist aktarımın yapıldığı bir metindir. Şiirde “*Düşmanların [sahiline] köylerine girelim, Harp edelim şecaatle kalelere girelim, Şanlı İslam bayrağını Türk iline dikelim*” denilmiştir. Bu mesaj şiirin devamında askeri yollarla intikam alınması gerekliliği üzerinde durularak sonlandırılmıştır. 28 Mayıs 1914 tarihli nüshada yer alan “*Askere Giderken*” adlı yazıda yer alan Bulgar ve Yunanlılardan intikam almayı hedefleyen çocuklar için “*Aferin Memiş oğlu. Sen tam bir askersin*” sözlerini kullanarak çocuklara hedef davranışlar tarif edilmiştir.

Militarist anlayışla yetiştirilen çocukların bedenlen de kuvvetli ve sıhhatli olmaları istenmektedir. 7 Ağustos 1913 tarihli 8. sayıda bulunan “*Yaşamak Üzerine*” adlı metinde yer alan “*Birincisi ve en evvel kazanılması lazım olan demir gibi sağlam bir makinayı faal, bir çelik gibi metin bir vücuda bir*

sıhhate malik olmak...” ifadelerinden bahsedilen durum açıkça anlaşılmaktadır. 27 Kasım 1913 tarihli 24 sayılı nüshada yer alan “*İdman*” adlı yazıda “*Avrupalılardan ilmen ve irfanen olduğu kadar beden de birçok dereceler geri bulunduğumuz son felaketlerden sonra artık tamamıyla anlaşıldı*” denilerek Balkan faciasının tembel olmak kadar bedeni olarak güçsüz olmakla ilişkisi olduğu söylenmektedir.

Çocuk Duygusunda, çocukları askerliğe alıştırmak ve sevdirmek bazen akranları, bazense babaları ve ataları üzerinden yapılmıştır. 14 Ağustos 1913 tarihli 9. sayıda “*Türk Çocuğu*” adlı yazıda dedesi, babası ve amcası askere giden bir çocuğun “*Tanrı*” için askere gitmeye ikna edilmesinden bahsedilir. Eyüp Rüşdiyesiden 39 numaralı Ekrem adlı öğrencinin gönderdiği belirtilen bu yazı için Çocuk Duygusu dergisi ilave bir not düşerek “*Aferin! Çalışır isen inşallah büyük bir vatan hadimi olursun*” denilmiştir. Ekrem adlı akran üzerinden bu düşüncenin takdire layık olduğu çocuklara aktarılmıştır. 21 Ağustos 1913 tarihli 10. sayıdaki “*Türk Oyunu*” adlı yazıda çocuklar kendilerinin de Türk olduğunu ve savaşa gitmek istediklerini ifade ederler. Bunun üzerine bir harp oyunu yapılır. Yine dergide yayınlanan 4 Eylül 1913 tarihli ve 12 sayılı “*Düşman Askerleri*” oyunu ile 2 Nisan 1914’te 42. sayıda yayınlanan “*İntikam Oyunu*” adlı çocuk oyunlarında çocukların gönüllü olarak askere yazıldıkları bir senaryo görüyoruz. 28 Ağustos 1913 tarihli 11 sayılı nüshada bulunan “*Fikri’nin Bir Haftası*” adlı metinde asker olmak çocuklar için özendirici bir halde sunulmuştur. Şişli’deki evinde teyzesi ile pencerede askerlerin geçit törenini izleyen ve duygulanan çocuk Rumeli’de türlü mezalimler yapanlara karşı asker olmak istediğini beyan ederek askerliği özendirici bir unsur olarak akranlarına aktarmıştır. Bu örneklerde akranlar üzerinden aktarım yapılmıştır. Militarist aktarımı pekiştirmek için akranların yanı sıra dede ve baba figürlerinden de faydalanılmıştır. 10 Ekim 1913 tarihli 20. sayıdaki “*Sulh Önünde Anadolu*” adlı yazıda Balkanlardaki mezalimler anlatılarak bunun üzerinden hem dede hem de akran örneğinden hareketle militarist aktarım yapılmıştır. Balkan Savaşlarında evladı ölen ihtiyar “*Ah hainler dedi. Evladımın katilleri! (Küçük Hasan’ı göstererek) bu arslan yavruları sizi kahretmek için büyüyordu*” diyerek çocukları bu trajik olay üzerinden askerliğe teşvik etmektedir. İdeal bir kimlik olarak temayüz eden

Hasancık: *“Büyüdüğüm zaman görsünler onlar dedi. Hele bir asker urubasını giyeyim”* diyerek askerliği özendirmiştir. Yine benzer olarak 20 Kasım 1913’te tarihli 23. sayıda *“Edirne Muharasarından Bir Gece”* adlı yazıda Bulgarların Edirne kuşatması, şarapneller, fişenkerler, mitralyözler ve toplar arasında bir savaş sahnesi betimlenmiştir. 12 Şubat 1914 tarihli nüshada yer alan 35 sayılı *“Kahraman Türk Yavrusu”* metninde Talat adlı bir çocuğun buğday tarlasının içinde bulunan bir kulübeden yerini belli etmeyip elindeki Martini marka tüfekle farklı yerlerden ateş ederek Bulgarları öldürmektedir. Bu hikayeyle akran üzerinden harp sanatı ve nasıl pusu kurulabileceği öğretilmektedir.

Çocuk Duygusu militarist anlatıda son haddine de vararak çocukların Rumeli topraklarını geri alıp intikam almak için gerekirse canlarını dahi feda etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda 26 Haziran 1913 tarihli 2 sayılı nüshadaki *“Hep Vatan”* adlı şiir örnek olarak verilebilir: *“Senin için cismim, canım feda olsun vatanım, Senin için bütün kanım feda olsun vatanım, Ahdim olsun sağ olursam intikamın alırım, Senin için şehit olur kucağında kalırım”* denilmektedir. Çocuk Duygusu dergisinde yer alan 21 Ağustos 1913 tarihli 10. sayıdaki *“Türk Oyunu”* adlı yazıda savaşmaya giden şehit veya gazi olacağını söyleyen bir Türk çocuğu tasvir edilmiştir. 2 Ekim 1913 tarihli *“İntikam Öğüdü Nesl-i Atiye”* adlı şiirde *“Bir gün vurulup şehit olursan, Bir Bulgar’ı öldürüp ölürsen, İşte o zaman yaşar ve ancak Makedonya’da yükselir bu sancak”* ifadeleri kullanılmıştır. Devamında ölümden korkulmaması şu ifadelerle aktarılmıştır: *“Hiç korkma sakın ölümden asla!, Zira bu ölüm hayattan ala, Sen öl ki oğul vatan dirilsin”*. 12 Şubat 1914 tarihli 35. sayıda bulunan *“Kahraman Türk Yavrusu”* adlı metinde çatışmada vurulan çocuğun ölüm sahnesi veciz biçimde betimlenir ve: *“Talat bu fedakar çocuk vatanına karşı en son vazifesini yapmış borcunu ödemiş Allah’ına kavuşmuştu”* denir.

Çocuklardan askeriye maddi yardım da istenmiştir. Burada çocuklardan büyük bir meblağ toplanmaktan çok onlardaki hassasiyetin arttırılmak istenildiği düşünülebilir. 28 Mayıs 1914 tarihli 50. sayılı nüshada Ege’de mağlup olan donanma için para talep edilmiştir. Donanmanın Balkan Savaşlarında uğradığı yenilgi hakkında M. Ekrem şiirinde donanmayı unutmanın felaket olacağı söyleyerek çocuklardan maddi yardım istenir.

SONUÇ

Çocuk Duygusu dergisinin liberal, batıcılık anlayışına uygun, Balkan Savaşlarına ilişkin Osmanlı kamuoyunda uyanan genel algıya paralel neşriyatta bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Balkan Savaşları ile ilgili durumlardan çocuklara aktarılan en kapsayıcı unsurun intikam ve kin duyguları olduğu tespit edilmiştir. Diğer tüm temalar bir şekilde Balkan Savaşlarının intikamının alınması ve Rumeli'nin geri kazanılmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu intikam duygusu kin ile tetiklenmiş ve Balkan Savaşında Osmanlı'yı mağlup eden devletlere karşı hakarete varan kelimeler çocuklara aktarılmıştır. Bu konuda özellikle Bulgarlara yönelik ifadelerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bulgarların I. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı'da en fazla toprak alan devlet olması, İstanbul kapılarına kadar dayanmaları ve derginin aktardığına göre mezalimler işlemeleri kamuoyundaki öfkeyi arttırmıştır. Bununla beraber Bulgarlar kadar olmasa da Yunanlılar da doğrudan hedef alınmışlardır. Kin ve intikam bireysel anlamda kötü ancak toplumsal anlamda milletlere güç veren unsurlar olarak meşrulaştırılıp çocuklara aktarılmıştır. Hatta Balkan milletlerinin bu denli güçlenip Osmanlıların elinden Rumeli'yi alması onların kin ve intikam duygularını gelecek nesillere iyi bir biçimde aktarması örnek olarak gösterilir. Bu bağlamda Osmanlı çocuklarının da aynı şekilde kin ve intikam duyguları beslemelerinin cemiyet açısından faydalı olacağı belirtilir. Nesl-i ati olarak isimlendirilen gelecek nesle bu anlamda bir misyon yüklenmiştir. Gelecek neslin Rumeli'yi intikamla geri alacağına yönelik motive edici aktarımlara sıklıkla rastlanmaktadır. Dergi gelecek nesle dair ümitvar gözükmektedir. Gelecek nesli teşkil edecek olan çocukların asla Rumeli'yi kaybeden babaları ve dedeleri gibi olmamaları gerektiği söylenmektedir.

Balkan Savaşlarının kaybedilmesinin nedenleri de derginin konusu olmuştur. Çocuk Duygusu dergisi savaşın kaybedilme nedenleri olarak en başta tembellik, haylazlık yapmak gibi davranışları göstermiştir. Buna karşı çalışkan olmanın tüm sorunlara çare olacağı çocuklara sık sık tembih edilmiştir. Zira Spencer'in de ifade ettiği gibi nasıl biyolojik olarak doğada güçlü olanlar, şartlara uyum sağlayanlar ayakta kalıp neslini devam ettirebiliyor diğerleri yok oluyorsa bu durum milletler için

de geçerlidir. Devrin şartlarına ayak uyduran, güçlü ve kuvvetli kalan milletler doğal seçim sonucunda hayatta kalacak zayıf kalan milletlerse yok olacaklardır. Dönemin yaygın algısına göre bu doğanın olduğu kadar sosyal düzenin de bir kanunuydu. Bu sosyal Darwinist fikirler Çocuk Duygusu dergisini de etkilemiş ve çocukları bu bağlamda inşa etmeye çalışmıştır. Güçlü ve kuvvetli olunup devlet ayakta tutulmak, Rumeli'deki intikam alınmak isteniyorsa durmadan bir makinenin dişlileri gibi çalışmak gerekmektedir. Aksi takdirde tembellik edilirse güçsüz ve kuvvetsiz kalınır ve Rumeli'deki intikam alınmadığı gibi benzer toprak kayıpları da yaşanır. Çocuk Duygusunun çocuklara aktardığına göre Rumeli bir önceki neslin tembellik yapmasından dolayı bu şekilde elden çıkmıştı. Kuvvetli ve güçlü olmak için çalışkan olmak gerektiği anlayışı ittihat ile terakki bağlamında çocuklara aktarılmıştır. Ancak çalışkan olunursa millet kenetlenir (ittihat) ve devlet gelişir, ilerlerdi (terakki). Vatanın istikbal ve istiklalinin muhafazasının gelecek nesillerin tembellik etmeden çalışkan olmasına bağlı olduğu sık sık aktarılır. Devletin ancak böyle güçlü kalabileceği ve intikam alabileceği söylenir. Çalışkan olmanın içeriği de dergi tarafından inşa edilerek çocuklara aktarılmıştır. Özellikle fünun ve ulum yönünde çocukların çalışkan olunması gerektiği öğütlenerek derslerine daha fazla çalışmaları gerektiği ifade edilmektedir. Çalışkan olmanın derslerle ilişkisi kurulduktan sonra konu biraz daha militarist yönde irdelenir. Çocuk Duygusu dergisi sadece derslerde iyi olmanın kuvvetli, güçlü kalabilmek açısından yeterli olmadığını çocuklara aktarmıştır. Bunun yanı sıra aynı zamanda sıhhat ve adalelerin de sağlam olması gerektiği söylenmiştir. Osmanlı kamuoyunda “gürbüz” olarak nitelendirilen güçlü, sıhhatli ve askeri bir disiplinle disipline olmuş çocuk figürü aslında burada ifade bulmaktaydı. Bu nedenle çocukların kuvvetli olmaları ve intikam alabilmeleri için hem aklen hem de bedenlen sıhhatli olmaları gerektiği aktarılmaktadır.

Aslında bu anlatı daha geniş manada militarizm ile ifade bulmuştur. Rumeli'nin kurtarılması en nihayetinde silahlı bir biçimde gerçekleştirilecekti. Ordu millet anlayışı devrim moda temayüllerindendir. Bu durum Avrupa'dan Osmanlı'ya “*millet-i müselleha*” olarak yansımıştır. Militarizm, Rumeli'deki intikamın alınması açısından dergide kendisine sıklıkla yer

bulmuştur. Nasıl silah kullanılacağı, tabur kurulacağı, düşmanların öldürülebileceği ile ilgili aktarımlar oyunlar ve hikayeler üzerinden çocuklara aktarılmıştır. Balkan Savaşlarında mağlup olan bir önceki nesli ifade eden dedeler veya babalar çocuklara harp etmeyi, intikam almayı öğütlerler. Militarist anlayışı daha meşru hale getirilmek amacıyla Balkan Savaşlarındaki mezalimler çocuklara aktarılmıştır. Militarizmle çocuklara askerlik özendirilmeye çalışılmıştır. Çocuklara askere gitmek özendirilmeye çalışıldıktan sonra vatan için can feda etmenin, şehit ve gazi olmanın önemi üzerinde durulmuştur. Vatan anne ve baba sevgisinin üzerinde ilahi bir sevgi gibi benimsetilmeye çalışılmaktadır. Bu vatan vurgusunun ana temasıysa Rumeli'dir. Bu nedenle militarizm ile ilgili geçen yazıların büyük bölümü Rumeli'yi geri kazanıp intikam alınmasına yönelik amaçları kapsamaktadır.

Kaynakça

- ATEŞ, Sanem Yamak (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek; II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- AYDIN, Salim (2014). *Balkanların Acı Yüzü, Basın Tarihinde Balkan Savaşları*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- KOLOĞLU, Orhan (2013). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- KUTLU, Sacit (2018). *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- KÜÇÜK, Cevdet (1992). "Balkan Savaşları". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 5, Ankara.
- OKAY, Cüneyd (1999). *Eski Harfli Çocuk Dergileri*. İstanbul: Kitabevi.
- OKAY, Cüneyd (2000). *Meşrutiyet Çocukları*. İstanbul: Bordo Kitapları
- OKAY, Cüneyd (2002). *Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Maya Ofset.
- ÖZTAN, Güven Gürkan (2012). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.